

VÕRTSJÄRVE PIIRKONNA ARENGUKAVA 2006 - 2010

Vörtsjärve Sihtasutus

RANNU 2005

SISUKORD

1. Sissejuhatus

2. Olemasoleva olukorra kirjeldus

- 2.1. Võrtsjärve piirkonna seitse omavalitsust
- 2.2. Võrtsjärve Sihtasutus

3. Võrtsjärve piirkonna arenguvision, eesmärgid. Tegevused

4. Keskkond

- 4.1. Keskkonnaseisund
- 4.2. Loodusharidus ja Võrtsjärve Keskus - järvemuseum

5. Puhkemajandus ja turism

- 5.1. Võrtsjärve piirkonna üldised probleemid
- 5.2. Positiivsed/negatiivsed kõrvalmõjud turismi arendamisele Võrtsjärve piirkonnas
- 5.3. Turismistrateegia

6. Kalandus

- 6.1. Taust
- 6.2. Kalandusalased tegevused

7. Arendusobjektid - investeeringud

8. Võrtsjärve piirkonna arengut mõjutavad strateegiad ja planeeringud

Lisad:

- 1. Võrtsjärve piirkonna turismistrateegia
- 2. Võrtsjärve (Natura 2000 hoiuala) Kaitsekorralduskava
- 3. Võrtsjärve piirkonna arengukava aastateks 2000 - 2005

1. SISSEJUHATUS

Võrtsjärve piirkonna arengukava aastani 2005 töötati välja aastatel 1999-2000.

Arengukavas püstitatud eesmärgid on koostöös omavalitsustega kuue aasta jooksul ellu viinud Võrtsjärve Sihtasutus.

Kiirelt toimuvad muutused Eesti majanduselus ja poliitikas tekitavad vajaduse püstitatud eesmärkide läbivaatamiseks ja korrigeerimiseks.

Paljud eesmärgid on saavutatud, samas on uusi eesmärgid juurde tulnud.

Käesoleva täiendatud arengukava koostamisel lähtuti järgmistest põhimõtetest:

- täpsustada üldised arenguvisionid ja eesmärgid
- üle vaadata ja fikseerida muutused valdade lõikes
- kajastada arengukavas oluline valdkond – keskkond, käsitleda arengukava lahutamatu lisana Võrtsjärve, kui Natura 2000 hoiuala kaitsekorralduskava
- üle vaadata kalandusega seotud tegevused, mis pole kooskõlas Võrtsjärve Sihtasutuse tegevuse eesmärkidega ning sõltuvad Eesti Vabariigi poolt kehtestatud seadusandlusest
- puhkemajanduse ja turismi peatükis arvestada olemasoleva arengukavaga aastani 2005 ning välja tuua vaid uued suunad ja tegevused, käsitleda puhkemajanduse peatüki lahutamatu lisana Võrtsjärve piirkonna turismistrateegia dokumenti
- lähtuda olemasoleva arengukava aastani 2005 kaardimaterjalidest, skeemidest, andmebaasidest ja uuringu tulemustest ning täiendatud arengukava lahutamatu lisadest

Võrtsjärve piirkonna arengukava 2006-2010 koostamise üldjuht oli Võrtsjärve Sihtasutuse nõukogu, kuhu kuulusid seitsme järve ümbruse omavalitsuse vallavanemad Uno Rootsmaa, Aivar Uibu, Heikki Kadaja, Jaan Lukas, Väino Luik, Kalevi Kaur, Aivar Kuuskvere.

Võrtsjärve 2004. aasta riikliku seire kokkuvõtte koostaja oli Lea Tuvikene, Võrtsjärve Limnoloogiakeskuse teadur.

Dokumendi koostas Võrtsjärve Sihtasutuse juhataja Jaanika Kaljuvee. Konsulteeris Rannu valla majandusnõunik Maano Koemets.

2. OLEMASOLEVA OLUKORRA KIRJELDUS

2.1. Võrtsjärve piirkonna seitse omavalitsust

Võrtsjärve piirkonna moodustavad seitse valda, mille erinevad osad piirnevad Võrtsjärvega. Vallad paiknevad kolme eri maakonna territooriumil. Nimetatud vallad on Võrtsjärve piirkonna arengu subjektid, kelle otsustused on ala tuleviku seisukohast määravad. Võrtsjärve ja selle ümbruse areng, Võrtsjärve kui ressursi plaanipärane ärakasutamine on kõigi valdade ühishuvi. Arengukava kinnitamine ja selle edasine täitmine kuulub kõigi piirkonna valdade kompetentsi.

Tartumaa:

RANNU VALD

Rannu vald paikneb Tartu maakonna lääneosas Võrtsjärve idakaldal. Rannu valla elanike arv on 1832 inimest (01.04.2005. a seisuga). Vallas tegutsevad mitmed *põllumajandusettevõtted*, kes tegelevad loomakasvatusega (piimakarjakasvatus) ja teraviljakasvatusega. Lisaks põllumajandusele on olulisteks tööandjateks OÜ Põltsamaa Meierei Juustutööstuse Rannu juustutsehhi (toodab erinevaid piimatooteid) ja ristpalkmaju tootev OÜ Rannu Bangeman. Tööandjana on oluline ka Rannu Vallavalitsus allasutustega ja EPMÜ Võrtsjärve Limnoloogiajaam.

Rannu vald omab võrreldes naabritega kõige pikemat rannajoont. Erinevalt naabritest on valla piiresse jääv rannaosa valdavalt kõrge kaldaga, asustusvöönd ja põllumajandusmaa kulgeb järvele suhteliselt lähedal.

Rannu alevik on piirkonna suurim asula ja valla keskus, kuhu on koondunud valdav osa avalikke teenuseid kogu piirkonna jaoks. **Rannu Rahvamaja** võimaldab korraldada suuremaid rahvaüritusi ja konverentse. Haridusasutused alevikus on **Rannu Keskkool** ja **Rannu Lasteaed**.

Vehendi küla ja selle piiresse jääv rannariba on intensiivne järveäärne tegevuspiirkond. Vehendi külas tegutseb **EPMÜ Limnoloogiakeskus**, mille juurde kuulub heas korras **sadam** uurimislavade jaoks. Võrtsjärve Limnoloogiajaama endise akvaariumihoone baasil on rajamisel Võrtsjärve Keskus. Võrtsjärve Keskusesse rajatakse Järvemuuseum, konverentsisaal ja Võrtsjärve Sihtasutuse ruumid.

Vehendi külas tegutsev **OÜ Vehendi** majandab Vehendi külas asuvaid majutusasutusi külalistemaja Vehendi Motelli ja puhkemaja Vehendi Motelli.

Vehendi külas asuv **Trepimäe** piirkond on suurte tulevikuvõimalustega maa-ala, kus on koos Võrtsjärvele mitteomaselt kõrge kallas, liivane rand ja männimets. Perioodil 2000-2004 siin olulisi muudatusi ei ole toimunud. Alates 2004. aastast on Rannu vald alustanud endise suvila maatüki baasil puhkekeskuse rajamise projekti. Rannu vallale kuuluvale maatükile rajatakse Euroopa Liidu struktuurifondide toetusel **Vehendi puhkekeskus**. Puhkekeskuse eesmärk on võimaldada igapäevase juurdepääsu Võrtsjärve rannale. Projekti käigus ehitatakse asfalttee, avatud puhkemaja, ujumiskoht ja paadisild. Projekti üks eesmärke on ka äratada huvi eraettevõtjate hulgas piirkonna arendamiseks. Endine pioneerilaager ja laululava piirkond on peale maa ja hoonete tagastamist muutumatult seisnud ja lagunenu. Valla rajatava puhkekeskuse naabermaatükile on algatatud detailplaneering puhkemajade ja elamute ehitamiseks.

Vehendi ja Tamme külade piiril Võrtsjärve ääres asub **Tamme polder ja kanal**. Aastal 2000 oli siin olukord troostitu. Arengukavas nenditi, et „Tamme poldri lagunenu pumbajaam, saun ja vaatetorn on Tartu Maaparandusbüroo halduses ja kasutuseta“. 2005. aastaks on olukord muutunud. Poldri

pumbamaja omanik on maaomanike mittetulundusühing, kes on huvitatud poldri töökorras hoidmisest. Maaomanike ja valla koostöö tulemusena on kehtestatud detailplaneering, mis näeb ette puhkemajade rajamist, olemasolevate hoonete korrastamist ja Tamme kanali kasutamist veesõidukitega järvele pääsemiseks. Valla poolt munitsipaliseeritavale maale rajatakse avalik parkla.

Tamme poldrist põhja suunas on männimetsas on elamud ja suvilad. Piirkonda on detailplaneeringu alusel kavandatud Hällimäe elamute grupp. Algatatud on veel 2 planeeringut väikeelamute rajamiseks.

Tamme paljand moodustab rannariba, kus paljandi järsakust ülevalpool asub kitsas metsastunud maariba, edasi on haritav maa. Paljandialune rannariba on viimase 5 aasta jooksul võsast puhastatud, eriti laialt paljandi lõunaosas. Kogu paljandi pikkuses on rajatud Tamme paljandi matkarada, mida kasutatakse aktiivselt. Matkarajal on liikumist kergendavad trepid ning rada on tähistatud floorat ja faunat tutvustavate infotahvlitega. Tamme paljandi põhjaosas asub **Puna ujumiskoht**. Tamme paljandi põhjaosaga piirnevale alale on algatatud **Järveküla** detailplaneering, mille alusel soovitakse rajada elamuid, paadisild, ujumiskoht ja ühiskondlik hoone.

Väike-Rakke piirkonnas kasutatakse suveperioodil ujumiseks kahte väiksemat ujumiskohta. Paadisild ja kanal asub Ubesoos Konguta peakraavil.

Verevi külas kulgeb Tartu-Viljandi maantee üsna vahetult ranna lähedal. Kui 2000. aasta arengukavas märgiti, et „maantee kulgeb järve lähedal, kuid järve näha ei ole“, siis tänaseks on vaadete avamise töö kandnud vilja. Võrtsjärv on nähtav alates Verevi bussipeatusest kuni Emajõe suudmeni vähemalt kilomeetri ulatuses. Verevi külas on kasutuses **Vanause, Urinurga ja Emajõe jõesuudme ujumiskohad**.

Suur-Emajõe suudmeala on alates 2000. aastast tundmatuseni muutunud. Toona oli kogu jõesuudme ala võsastunud ja vaade järvele oli ainult sillalt. Täna on võsa koristatud, jõesuudme muulid nähtaval, ehitatud on jõelaevadele sobiv sild. Jõesuudme ääres paiknevale kinnistule on algatatud detailplaneering, mille tulemusena ehitatakse puhkemaja, saun ja korrastatakse maa-ala. Emajõe jõesuu maastik muutub tulevikus oluliselt seoses uue maantee silla rajamisega. Seni on lahendamata ebaseaduslike ehitiste saatus Emajõe Rannu valla poolsel kaldal. Nende läheduse on valla poolt rajatud paadisild ja puhkeala.

Majutus

Olukord

Rannu vallas pakub aastaringset majutusvõimalust OÜ Vehendi:

- Külalistemaja VEHENDI MOTELL;
- Puhkemaja VEHENDI MOTELL.

Vehendi külas Sapil asub RMK puhkeala telkimiseks. Trepimäe endise pioneerilaagri ala on võimalik rentida vabaõhuüritusteks.

Arenguvõimalused

Algatatud detailplaneeringute elluviimisel peaks lisanduma puhkemajutus Vehendi külas Trepimäel, Tamme poldri puhkealal, Emajõe Jõesuus.

Probleemid

Puudub taluturism, majutusasutuste konkurents vallasiseselt puudub. Aastaid tagasi aktiivses kasutuses olnud Trepimäe vabaõhuürituste ala on eravalduses, mis aga korrastamata ning kasutus vähene.

Toitlustus

Olukord

Kauplused on Rannu alevikus, Kureküla alevikus ja Väike-Rakke külas.

Arenguvõimalused

Vehendi külas detailplaneeringu realiseerumisel rajatakse toitlustuskoht.

Probleemid

Toitlustusteenuse pakkumine puudub, lähim söögikoht asub 14 km kaugusel Waide motellis.

Üldised probleemid

Erinevate teenuste valiku puudumine

Avaliku infrastruktuuri arendamise takistused (maaomand)

Maaomanike vähene huvi arengust

Toitlustuskohtade puudumine

Rannaalade roostumine ja võsastumine

Teenuste valiku puudumise tõttu puhkehooaeg lühike

Ujumiskohtadel puuduvad elementaarsed tingimused (WC, vesi, riietuskabiin)

RÕNGU VALD

Rõngu on rikkaliku ajaloo- ja kultuuripärandiga paik ja asub Tartu maakonna edelaosas piirnedes läänes Võrtsjärvega, loodes ja põhjas Rannu ja Konguta vallaga, kirdes Elva linnaga, idas Nõo valla ja Valga maakonna Palupera vallaga, lõunas Valga maakonna Puka vallaga. Territooriumi ulatus põhjast lõunasse on 12,5 km ja läänest itta 20,5 km. Rahvastiku paiknemine valla territooriumil on väga ebaühtlane. Valla idapoolne ja keskosa on tihedasti asustatud, Võrtsjärve äärne ala aga hõredalt. Valla keskuseks on Rõngu alevik, kuhu on koondunud ka valdav osa teenindus- ja sotsiaalsfääri infrastruktuurist.

Peamiselt tegeletakse Rõngu vallas põllumajandusliku tootmisega. Pikkade kogemustega on tuntuks saanud piirkond just puu- ja marjakultuuride ning istikute kasvatajana, millega tegeleb AS Rõngu Aed. Traditsioonilise põllumajanduse suurimateks tootjateks on aktsiaseltsid Terrax, Setra Mõis, Teedla Mõis ja osühing ATK Linavästri. Suurem osa füüsilisest isikust ettevõtjatest tegutseb ühendatud taime- ja loomakasvatusega, mõningal määral tegutsetakse veel kalapüügi ja metsa varumisega.

Tööstussektoris tegeletakse peamiselt puidu töötlemisega. Esindatud on ka plasttaara ja –pakendite ning autotööstuse ja elektroonikatööstuse detailide ja mahlakontsentraatide tootmine. Teenindussektoris on esindatud jaemüük spetsialiseerimata kauplustes. Muu teenindusvõrk on vallas kaetud kesiselt, enamasti üks ettevõtte teenindusala kohta.

Rõngu valla piires on Võrtsjärve kallal valdavalt madal ja väheatraktiivne. Suurem osa kaldajoonest on tagastatud endistele omanikele, kelledele see on elamise paigaks. Puhkemajandus ei ole olnud siiani oluline tegevusvaldkond kohaliku elanikkonna jaoks. Praeguseks on algatatud Lalli kinnistul detailplaneering eesmärgiga edendada puhkemajandust.

Rannu valla piiril, kus on rand liivasem, paikneb suvilate piirkond ja sinna on rajatud valla poolt pluskoht koos esmase infrastruktuuriga.

Randumiskohad on rajatud enamuses maaomanike poolt, v.a. Haani, mida kasutati kala vastuvõtupunktina juba majandi ajal.

Suurt tähtsust omavad ilusad metsamassiivid, kus koostöös Riigimetsa Majandamise Keskusega oleks võimalik arendada loodusturismi.

Rõngu valla piiridesse jääb ka Valguta polder, mida on maaomanike poolt püütud korras hoida. Eraldi märkimist väärib veel Koruste külas asuv Raivo Puuritsa angerjakasvatustalu.

Majutus – ja toitlustusvõimalused Rannakülas seni puuduvad, ilmselt on nende lahendamine mõttekas koostöös Vehendi piirkonnaga.

Valgamaa:

PUKA VALD

Puka vald asub Valga maakonna põhjaosas. Valla pindala on 202,41 km². Puka vald on ümbritsetud 8 naabervallaga: põhja poolt Rõngu vallaga Tartumaalt, ida poolt Palupera ja Pühajärve vallaga, lõuna poolt Sangaste, Öru ja Hummuli vallaga ning läänest Helme ja Põdrala vallaga Valgamaalt. Kaugus olulisematest asulatest: Valga 38 km, Tartu 50 km, Tallinn 225 km. Puka valla läänepiiriks on Väike-Emajõgi koos Võrtsjärve lõunatipuga. Valla põhjapoolses osas asuvad Tartumaale iseloomulikud tasased põllumajanduseks sobivad maad, idaosas paikneb Otepää kõrgustik, millele on iseloomulik kuppelmaastik. Puka valla piiril asub Eesti tuntuim Kuutsemäe mäesuusakeskus. Valla lõunaosa on suures osas metsastunud ja metsamassiivid laienevad ka läänes paikneva Väikse-Emajõe kallastel. Vallas elab 01.01.2005 seisuga 1909 inimest. Valla keskuseks on ligikaudu 800 elanikuga Puka alevik. Vallas on 18 küla.

Puka koondab endasse suure osa valla avalikke teenuseid pakkujatest. Pukas asuvad vallavalitsus, keskkool, rahvamaja, raamatukogu, lasteaed, kunstikool, staadion. Ülejäänud avalikud teenindusasutused asuvad Kuigatsi ja Aakre külades, Aakre Lasteaed- Algkool, Aakre Rahvamaja, Aakre Raamatukogu, Kuigatsi Raamatukogu.

Vallale on iseloomulik paljude oluliste maanteed läbimine: Valga-Jõhvi, Võru-Viljandi maanteed. Valda läbib Valga-Tartu raudteeliin, millel on Puka valla territooriumil 2 peatust Puka alevikus ja Kähri külas.

Võrtsjärvega on otseselt seotud Puka valla läänepoolne külg, kus paikneb Võrtsjärve suubuv Väike-Emajõgi ja Võrtsjärve lõunatipp.

Väike-Emajõgi on Puka valla territooriumil suures osas väiksemate laevadega laevatav. Nõukogude perioodil sõitsid suvisel ajal Tartust mööda Suurt-Emajõe ja Võrtsjärve ning Väike-Emajõe kuni Jõgeveste maantee sillani Tartu sadama laevad. Selline laevasõit võiks pakkuda huvi ka tänastele seda piirkonda külastavatele turistidele ning oleks tugevaks magnetiks turistide meelitamisel piirkonda.

Majutusteenust pakkuvaid asutusi kahjuks hetkel selles piirkonnas pole, kuid võimalused ja potentsiaal on suured. Soontaga külas Väikse-Emajõe lähistel asuvad kolm endisaegset asutuste suvilat, mis täna teenindavad ainult omanikke, kuid on tulevikus perspektiivikad turistide majutusasutused.

Soontaga külas on kehtestatud Greete detailplaneering, milles on kavandatud rajade motell ja paadisadam. Ehitustöödega on juba alustatud. Paadisadamaga seoses on kavatsus käivitada laevaliiklus Väike-Emajõel ja Võrtsjärvel. Teine aktiivsema tegevusega piirkond jääb Väike-Emajõe suudmesse ja Võrtsjärve lõunatippu. Selles piirkonnas on algatatud kaks detailplaneeringut. Vooremäe detailplaneeringu alale jääb muinsuskaitse alune Vooremägi ja paigad kauni vaatega Võrtsjärvele. Detailplaneeringus määratletakse alad telkimiseks ja kämpingute ehitamiseks, paadisilla ja ujumiskoha ning vaatetorni rajamiseks.

Vooremägi on täna populaarne kalameeste ja loodusturistide külastuse paik ja sellepärast on väga vajalik tegevuste reguleerimine selles piirkonnas. Teine detailplaneering on algatatud Väikse-Emajõe alamjooksule Porijärve äärsele alale. Planeeringus kavandatakse paigad haagisuvilatega reisijatele, telkimisala, ujumiskohad, administratiivhoone asukoht, WC ja joogivee kasutamise võimalused.

Väikse-Emajõe ja Vooremäe planeeringutes kavandatavad tegevused tuleb siduda Pikasilla piirkonnas kavandatud teiste tegevustega, et pakkuda piirkonnas paremat turismiteenust.

Väike-Emajõe ja Võrtsjärve kallastel kasvab suures osas mets, mille majandamist korraldab Aakre metsekond. Koostöös Riigi Metsamajanduse Keskusega on rajatud Soontaga külla matkarada, kuid erinevaid matkaradasid, mis ühendavad Võrtsjärve äärseid vaatamisväärsusi on kavandatud rajada veelgi.

Toitlustus. Kauplused Aakre ja Kuigatsi külades, 4 kauplust Puka alevikus, kiirtoitlustuskoht Plika külas Puka teeristil.

Majutus. Meegaste külas Meegaste turismitalu.

Üldised probleemid

1. Võrtsjärve kaldad on soised ja võsastunud ja seega juurdepääs järvele piiratud.
2. Kohtades, kus on algatatud detailplaneeringud ning kavandatud turismialane tegevus, on planeeringute realiseerimine takistatud erinevate vaidluste pärast.
3. Maaomanike vähene huvi turisminduse ja arendustegevuse vastu. Sageli omanikud kaugel.
4. Puuduvad ettevõtjad, kes pakuksid turistidele teenuseid.
5. Ujumiskohtade rajamine raskendatud, sest veetase kõigub ja kaldad soised.
6. Planeeritavatele turismipiirkondadele Vooremäel ja Porijärve ääres halb juurdepääsutee.

Arengueeldused

1. Mitmete Võrtsjärvega seotud detailplaneeringute realiseerimine.
2. Koostöö Võrtsjärve ümbruse valdadega ja teiste Võrtsjärve piirkonna arengust huvitatud isikute ja organisatsioonidega.
3. Koostöö Põdrala vallaga Pikasilla puhkepiirkonna kui terviku arendamiseks.
4. Paadisildade ja sadamate ehitamine.
5. Koostöö arendamine Otepää ja Võrtsjärve turismipiirkondade vahel.
6. Purtsi jõe, mis suubub Väike-Emajõkke, piirkonna arendamine.

PÕDRALA VALD

Põdrala vald paikneb Võrtsjärve lõunatipus Valga maakonna loodeosas Tõrva linna mõjupiirkonnas. Põhjas piirneb Põdrala vald Viljandi maakonnas asuva Tarvastu vallaga, lääne - ja lõunaosas Valga maakonna Helme ning Puka vallaga.

Põdrala valla piir on suures osas kujunenud looduslikult, põhjas hõreda asustusega metsavöönd, läänes Veisjärve madalik. Valdav osa valla territooriumist asub Sakala kõrgustiku idanõlval, valla idaosa ulatub Väike-Emajõe orundisse, mis moodustab ligi 10 km ulatuses ka valla administratiivpiiri.

Põdrala valla pindala on 127,22 km², elanike arv seisuga 01.01.2005 on 984.

Riidaja küla.

Piirkonna suurim küla **Riidaja**, kus asub Põdrala valla keskus ning kuhu on koondunud valdav osa avalikke teenuseid kogu piirkonna jaoks. Riidajas asuvad **Põdrala Vallavalitsus, Riidaja Kultuurimaja ja raamatukogu**. Riidaja külas asub **Riidaja Põhikool**, mille juurde luuakse **lasteaed**. Vallakeskuses asub Eesti Posti **Riidaja postkontor** ja Tõrva Tarbijate Ühistu **Riidaja kauplus**.

Seosed Võrtsjärvega on eelkõige **Pikasillal**, aga koos turismi arendamise ning külaliikumise hoogustumisega ka **Riidaja** ja **Rulli** külal. Majandustegevus on koondunud **Leebiku** külasse, kus asuvad puidutöötlemis- ja põllumajandusettevõtted (OÜ Ati ja OÜ Topster).

Pikasilla küla.

Pikasilla on üks väheseid asulaid, mis paikneb vahetult järve kaldal. Pikasilla on tähtis teerist Tartu-Viljandi-Tõrva suunal. Kuni 70-ndate aastate lõpuni oli Pikasilla sadamakohaks regulaarliinil, mis ulatus mööda jõge ülesvoolu kuni Jõgevesteni. Praegusel hetkel kapitaalsemad sadamad puuduvad, asula piires on kaks randumiskohta. Asula piires on kaks heas seisukorras ujumiskohta, mille kasutamine suveperioodil on intensiivne. Alade piiratuse tõttu tuleks randa laiendada.

Ujumis- ja randumiskohtadega moodustavad ühtse kompleksi **Pikasilla staadion** ja **laululava** (omavaheline vahemaa mõnisada meetrit). Staadioni kasutatakse suveperioodil laagrite korraldamiseks. Objektid on varustatud vajalike kommunikatsioonidega, on olemas tualetid ja ruumid müügi korraldamiseks. Olemas telkimis- ja lõkketegemisvõimalus. Laululava ja platsi seisund on rahuldav – sobiv paik suurürituste läbiviimiseks.

Looduslikest vaatamisväärsustest väärivad mainimist:

Palakmäe ajutine kaitseala (NATURA 2000 raames) – Õhne jõe piirkond Leebiku sillast kuni Valga-Viljandi maakonna piirini). Eraldi objektina kaitse all **Leebiku tamm**.

Pikassilla palu (rahvasuus ka Pikasilla pedastik, Pikasilla pedanik) Valdavalt on tegu üle 100-aastase männikuga. Omab väärtust maastiku ilmestamisel ja kohaliku puhkealana. Kaitseala pindala on 26 ha. Kunagi planeeriti sinna ehitada sanatoorium. Rahvasuus kutsuti ühte jalutamiseks sobivat metsasihti Õhkamiste alleeks.

Kaubi kaasik (ka Nopsi kaasik) asub Viljandi-Pikasilla maantee ääres. Kaitseala on moodustatud 1974. aastal. Looduskaitse objektina on tal peamiselt maastikku ilmestav funktsioon. Metsatukk asub madalal veelahkme künnisel Õhne jõe ja Võrtsjärve vahel. Ala pindala on 2 ha.

Riidaja park – asub Riidaja külas ning ilmestab Riidaja mõisakompleksi. Üks liigirohkemaid parke ümbruskonnas. Üksikobjektina on eraldi kaitse all **Riidaja tamm**.

Õhne jõgi. Jõeorg on säilitanud ürgse ilme, kaldad on kohati pikalt kaetud metsaga. Jõgi voolab laial luhal, on väga looklev. Tõrva linnast kuni Võrtsjärveni on vooluhulk aastaringelt piisav kummipaadi- ja süstamatkamiseks.

Tegevuse arendamiseks oleks vaja puhastada jõesäng sinna aastatega kuhjunud rägast, kohati niita põhjataimestikku. Jõeluhal paiknevad niidud on praegu hooldamata, vajaksid niitmist, kohati võsaraiet. Luhaniitudel on palju kauneid kohti, kuhu saaks rajada matkajatele laagriplatse. Seejuures tuleb arvestada siiski kevadiste üleujutustega, mille ajal jõelamm suures ulatuses veega kattub.

Kultuuriajaloolised objektid

Henrik Visnapuu sünnikoht. Luuletaja ja ühiskonnategelane Henrik Visnapuu sündis Leebikus Maardina talus 21.12.1889 (vkj). 1891.a asuti elama Pikasillale.

Obelisk II Maailmasõjas langenutele Pikasillas.

Käära talu - Legendiga seotud paik

Võrtsjärve käärus, Väike-Emajõe suudmes võrsunud, Käärikute sugukonnas suust suhu, isalt pojale ja pojapojale edasiantud legend - Selle talu asutajateks olid Vaasade dünastiasse kuulunud Rootsi kuninga Johann III (valitses 1568 - 1592) venna Eeriku (valitses 1560 - 1568) pojad Birger ja Adam.

Johann III kõrvaldas troonilt nõdrameelse Eeriku ja heitis vangitorni tema alaealised pojad. Lindpriiks tunnistatud vendade täisikka jõudes saatis Johann III nad 1587 maalt välja toonasesse Rootsi "Siberisse" - Soome ja Eestimaale. Birger asus Soome, Adam Liivi sõdades tühjaks jäänud ja rahvasuus ristitud "Kära" talusse.

Turismitalud

Põdrala vallas on hetkel kaks tegutsevat turismitalu Kalasaare Talu Pikasilla ja Torupillitalu Riidaja külas. Mõlemad väga omanäolised. Kalasaare asub piirkonnas, kuhu enamasti saab ainult veeteed mööda ning Torupillitalu on kogu Lõuna-Eesti torupillimuusika ja pilliehitamise keskus.

Piirkonnas asub ainulaadse puitbarokkstiilis peahoonega **Riidaja mõisakompleks**, koos selle juurde kuuluva neogooti stiilis **Gerdruta kabel-kirikuga**.

Majutusteenuseid pakub lisaks Kalasaare Talule ja Torupillitalule suveperioodil Pikasilla Algkool. Kohtade arv on sõltuvalt nõudmistest 20-50. Eelkõige suvelaagrite pidamiseks on tingimused head - olemas võimla, palliväljakud ja toitlustamisvõimalus.

Toitlustamisvõimalust pakub alaliselt AS Merts AM baar Pikasilla bensiinjaama ruumides. See on ka kilomeetrite ulatuses ainus söögikoht. Koos majutusega ka Kalasaare Talu ja mitmesuguste koolituste, ürituste ajal ka Torupillitalu.

Kaubandust esindavad Tõrva Tarbijate Ühistu Pikasilla, Leebiku ja Riidaja kauplus ning AS Merts AM Pikasilla bensiinjaam.

Arengueeldused

- Hoogustuv külaliikumine loob uusi võimalusi ning aktiveerib elanikke.
- Olemas Pikasilla detailplaneering
- Olemas koostöösoov Võrtsjärve ümbritsevate valdadega
- Arenev turismiobjekt Puka vallas – Vooremägi – koostöövõimalus kultuuri ja rekreatiivsete tegevuste vallas
- Sadamaehitus

Probleemid:

- Kohapeal turismistrateegia välja töötamata.
- Pikasilla koos oma ümbrusega on perspektiivne ala rekreatiivses mõttes, kohalike elanike soove arvestades sobiks sinna piirkonda eelkõige pere- ja loodusturism.
- Avaliku infrastruktuuri arendamise takistused (maaomand)
- Maaomanike, kes enamikus on pensionärid ning suvitajad ning eelistavad vaikust linnakärast eemal, vähene huvi arengust.
- Rannaalade roostumine ja võsastumine
- Teenuste valik piiratud.
- Pikasilla-Riidaja vahemaa läbimiseks on probleemiks 3 kilomeetrine kruusakattega teelõik.

Viljandimaa:

TARVASTU VALD

Tarvastu vald paikneb Viljandi maakonna kaguosas, Võrtsjärve läänekaldal. Vald on nii territooriumilt kui ka elanike arvult suurim vald Viljandi maakonnas (pindala 409 km², ca 4500 elanikku), kuid olukord võib muutuda seoses haldusreformiga.

Valla administratiivkeskus ja ühtlasi ka suurim asula on Mustla alevik. Vallaõigused on Tarvastul aastaast 1991.

Elanikkond on hõivatud valdavalt oma valla territooriumil. Põhilisteks tegevusaladeks on *põllumajandus, metsatöötlemine ja kergetööstus*.

Vald koosneb mitmest suhteliselt eraseisvast paikkonnast - **Tarvastu (Mustla), Soe (Vambola), Väluste, Suislepa ja Kärstna**. Neist Kärstna Võrtsjärvega otseseid kokkupuuteid ei oma.

Mustla on ajalooline kihelkonnakeskus ligemale 1000 elanikuga. Tähtsamad ettevõtted on:

- AS Narma - õmblus
- OÜ Karter - kaubandus
- OÜ Mustla Soojus – veevarustus, kanalisatsioon ning soojamajandus

Väljaspool Mustlat on tähtsamaks ettevõtete AS Roni Rem Soe külas, mis tegeleb metsamaterjali varumise ja töötlemisega.

Nii Tarvastus, Vambolas kui Välustes on tugeval järjel *põllumajandusettevõtted*. Kärstnas tegutseb suur sigala.

Valdav osa asustusest paikneb järvest kaugemal kui 3 km. Enamust kaldaaladest on soised ja asustamata. Ainsaks asustatud paigaks vahetult järve ääres on Kivilõppe. Järvega seotud tegevuspaikadest on tähtsamad Tarvastu rand, Kivilõppe ja Suislepa, neile lisanduvad üksikud vähese tähtsusega randumiskohad.

Kivilõppe on pikkade traditsioonidega kokkutuleku- ja laagripaik. Kivilõppel paikneb **Võrtsjärve Kalakaitsekordon**. Siin on kaks sadamakohta:

- ***Kivilõppe sadamakoht*** kuulub keskkonnainspektsiooni haldusesse, suutes vastu võtta ka suuremaid laevu.
- ***Ivanovi kanal*** kuulub vallale ja seda kasutavad harrastuskalurid ja jahiomaniikud.

Kivilõppe sadamakoha territoorium ja laagriplats on tagastatud eraomanikule ja käesoleval ajal vähe kasutusel. Omanik ei ole seni olnud territooriumi kasutamisest huvitatud.

Tarvastu rand paikneb Mustlast rohkem kui 10 km kaugusel. Kohapealne asustus puudub. Randa viiv tee läbib praegu mittekasutatava Tarvastu poldri territooriumi. Territoorium kuulub munitsipaalomandisse. Sadamakoht on rajatud jõe suudmesse ja pidevat süvendamist ei vaja, maa-ala on *korrastatud ujumis- ja laagripaigana*. Kohapeal elekter seni puudub. Vald arendab piirkonda välja *kohaliku tähtsusega puhkepaigaks*. Puhkepaigas on vaja teha: parkimisplatsi rajamine, juurdepääsutee remont (ca 6 km kruusateed), paadisild kanalile, ujumiskoha puhastamine, riietuskabiinide ja tualeti paigaldus. 2005. aastal alustati detailplaneeringu koostamist. Edaspidine puhkepaiga arendamine toimub erakapitali poolt, kuid vaba pääs puhkealale peab säilima.

Tähtsaks järvega seotud paigaks on Suislepa. Asula paikneb ***Õhne jõel*** ca 7 km kaugusel järvest. Jõgi kuni järveni on *laevatatav*. 60-ndail aastail toimis kuni Suislepani regulaarne laevamarsruut Tartust.

Suislepa randumiskoht on 50 kohaline ja heas seisukorras, sadamat haldavad paadikuuride omanikud. Sadamas toimib alaline valve. Vallal on kavas rajada uus sadamakoht olemasoleva suhtes vastaskaldale.

Suislepa on teede suhtes hea asendiga, siin on kaks tootlustuskohta - Õhne baar-kauplus ja Tünnibaar.

Suislepa laululavale on leitud eraomanik, kellel on kohustus vähemalt aastani 2010 korraldada (või võimaldama teistel korraldada) avalikke üritusi.

Sarnaselt valla teiste asulatega on Suislepa asula puhastusseadmed amortiseerunud.

Lisaks ülalnimetatutele on valla territooriumil veel kolm juurdepääsu rannale ja randumiskohta: ***Sula, Kalbuse ja Tiiru randumiskoht***. Neid kasutavad valdavalt harrastuskalurid ja üksikud kutselised kalurid.

Olulisemateks vaatamisväärsusteks on Tarvastu ordulinnuse varemed ning mõisad Kärstnas ja Suislepas (kasutusel koolimajadena).

Majutus

Majutusasutusi on vallas 3 ca 40 voodikohaga: Arumetsa puhkeküla, Suurelepa talu ja Lusika talu.

<http://www.hot.ee/suurelepa/>

<http://www.lusikatalu.fie.ee/> - asub ca 5 km mustlast põhja pool.

Toitlustus

Kauplused Mustlas, Välustes, Soel, Kärstnas ja Suislepas.

Mustlas on Tünni kõrts ja suvehooajal on avatud Tõru kohvik.

Suislepas on Tünnibaar.

Probleemid

Järve kallas soine ja turistile vähe atraktiivne.

Turismitalusid raske Võrtsjärvega seostada, st Võrtsjärv ei toimi arengumootorina.

Erainitsiatiiv vähene.

Turistile osutatavate teenuste ring väga väike (aktiivse puhkuse võimalused praktiliselt puuduvad).

VIIRATSI VALD

Viiratsi vald paikneb Viljandi maakonnas, Viljandi linnast ida poole. Vald on üks suuremaid Viljandi maakonnas. Valla territoorium on 213 km² ja elanike arv 3775 inimest. Valda läbivad Tartu - Viljandi ja Viljandi - Mustla maantee ning Tännassilma jõgi.

Valla administratiivkeskus on Viiratsi alevik, kus elab 1350 inimest. Viiratsi jääb Viljandi kesklinnast vaid 3 km kaugusele, Viljandi järve kirdenurka. Suuremad keskused on veel Vana-Võidu (425 inimest), Uusna (400 inimest), Tännassilma, Valma, Vasara.

Valla territoorium on jaotatud üheks alevikuks ja 21 külaks, põhilisteks tegevusaladeks on põllumajandus ja puidutööstus.

Vallas tegutseb põhikool ja algkool, kolm lasteaeda, neli raamatukogu, kaks rahvamaja, vanurite hoolekandekeskus, lastekodu, kolm postkontorit, perearstikeskus ja mitmed kauplused.

Valda on registreeritud 57 ettevõtet ja 132 füüsilisest isikust ettevõtjat, kuid aktiivselt tegutsevaid on tunduvalt vähem. Viimaste aastate jooksul pole uusi tegijaid oluliselt juurde tulnud ja seetõttu on kohapeal töö leidmise võimalused tagasihoidlikud. Linnalähisvallana leiavad paljud tööd Viljandis, aga ka vastupidi. Viiratsi alevikus tegutsevad mitmed firmad: OÜ Sektoron (20 töötajat), OÜ Tribus (30 töötajat), OÜ Viive Ehitus (40 töötajat).

Vana-Võidu külas paikneb Viljandi Ühendatud Kutsekeskool (600 õpilast), Vana-Võidu Autoremondikeskus (10 töötajat), Viiratsi Saetööstus (80 töötajat), Mäeltküla külas asub seakasvatuskompleks AS Ekseko (160 töötajat).

Majutus

Majutusasutusi on vallas 3 ca 68 voodikohaga: Kõrgemäe turismitalu (30 voodikohta), Sakala kodumajutus (8 voodikohta) ja Viljandi Ühendatud Kutsekeskkooli ühiselamu (30 voodikohta talvel, suvel lisandub veel ca 240 kohta).

Toitlustamine

Viiratsi söökla Viiratsis, võimalik tellida saali koos toitlustamisega (kuni 100 kohta).

Viljandi Ühendatud Kutsekeskkooli söökla ja puhvet Vana-Võidus, kuni 60 kohta. Võimalik rentida ruume (saal, peeglisaal, puhkeruum, söökla) ja tellida toitlustamist.

Uusna baar, OÜ Leik, Uusnas, toit poolfabrikaatidest, kuni 25 kohta. Võimalik kasutada ruume ja tellida osalist toitlustamist.

Võrtsjärvega piirneb vald ligikaudu kümne kilomeetri ulatuses Oiu sillast kuni Saba taluni. Võrtsjärve kaldal asub iidne Valma kaluriküla, kus praegu elab 160 inimest. Külas on sadam, saab tellida huvi- ja kalaretki järvele. Supelrand. Majutus ja telkimist pakub külas Vanasauna Puhkemaja. Läheduses on tähistatud üle 4000 aasta vanune kiviaja asulakoht ja asub Raudsepa dendropark.

Valda läbivad Äрма ja Tännassilma jõed. Nende jõgede orud on väga mitmekesise taimestiku ja loomastikuga loodusehuvilistele sobivad vaatlus- ja uurimispaigad. Huvipakkuva loodusega on ka Tusti park ja paisjärv.

Oiu sillast kuni Valmani on järve kallas sobiv lindude pesitsusala, Valmast kuni Raudsepa taluni on võimalus randa kasutada puhkealana, edasi kuni Saba taluni on kallas soine .

Vallas on mitmed ajaloolised vaatamisväärsused. Valla territooriumil on sündinud kunagine riigivanem Jaan Tõnisson, Eesti vabadussõja ja esimese Eesti Vabariigi sõjavaägede ülemjuhataja Johan Laidoner ja Eesti vabadussõja kindral ja soomusrongi juht Anton Hirv. Kuulus kunstnik

Eduard Wiiralt on Viiratsi lähedal teinud oma tuntud graafilise lehe "Viljandimaa maastik". Kunstiteosel olev suur tamm on looduses säilinud tänaseni.

Probleemid (Viiratsi valla arengukava 2004-2010)

infrastruktuuride kehv olukord,
erialase nõustamise ja rahastamisvõimalusi tutvustava teabe puudus ettevõtjate hulgas,
vaatamisväärsused korrastamata ja viidastamata.

- *Lahendused*

Kohapealset ettevõtlust soosiv asjaajamine

Viljandi Ühendatud Kutsekeskkooliga tööjõu kvaliteedi tõstmisel koostöö
tõhustamine

Peretalu kui tootja ja ühistegevuse algataja

Ettevõtluse arenguks vajalike infrastruktuuride rajamine ja korrashoid

Koostöö MTÜ Viljandimaa Ühistegevuskojaga valla ettevõtjate nõustamisel

Uusna vana koolimaja müük või soodustingimustel rentimine tootmise eesmärgil

Valda tutvustava voldiku koostamine ning üldplaneeringu tutvustamine

Tehnoküla väljaarendamine

Vaatamisväärsuste kaardistamine, korrastamine ja tähistamine

Võrtsjärve turismipotentsiaali kasutamine ja propageerimine

Viitade kordategemine

Koostöös Viljandi linnaga infotehnoloogiliste infrastruktuuride ja rakenduste
väljaarendamine.

KOLGA-JAANI VALD

Kolga-Jaani vald paikneb Viljandi maakonna kirdeosas, Võrtsjärve põhjakaldal. Vald on ümbritsetud soodest ja rabadest ning hõlmab ulatusliku, suhteliselt hõredalt asustatud piirkonna. Piirinaabriteks on Viljandimaal Viiratsi, Saarepeedi, Olustvere ja Kõo vallad; Tartumaal Rannu ja Puhja vallad ning Jõgevamaal Puurmani ja Põltsamaa vallad.

Kolga-Jaani valla pindala on 312,7 km², elanike arv seisuga 01.01.2005 on 1786.

Vallas on välja kujunenud kaks keskust, endine kihelkonnakeskus Kolga-Jaani ja Leie, administratiivkeskus paikneb Kolga-Jaanis.

Ettevõtlus on vähe aktiivne just valla eraldatuse tõttu. Enamik vallas asuvatest äri- ja teenindustevõtetest ning kultuuri- ja sotsiaalobjektidest paiknevad Kolga-Jaanis ja Leies. Valla ettevõtluses domineerib põllumajandus, vähemal määral metsamajandus, turbatööstus ja kaubandus. Lisaks põllumajandusele on olulisteks tööandjateks AS Kraver (turba tootmine), AS Mikskaar (turba pakkimine), Kolga-Jaani saeveski. Tööandjana on oluline ka Kolga-Jaani Vallavalitsus koos allasutustega.

Võrtsjärvega on vahetult seotud eelkõige Leie piirkond. Valdav osa elanikkonnast on koondunud Leie asulasse, kus paikneb suurem osa piirkonda teenindavast sotsiaalsest infrastruktuurist: Leie Põhikool, sidejaoskond, raamatukogu, perearstikeskus, apteek, bensiinijaam. Piirkonna ainsa tiheasula veetrassid ja kanalisatsioon on vananenud ning vajavad uuendamist. Piki järve põhjakallast kulgeb suhteliselt elava liiklusega Viljandi-Tartu maantee. Ühendus nii Tartu kui Viljandiga on hea. Piki kallast paikneb neli üksteisest suhteliselt eraldatud järvega seotud tegevuspaika – Tänassilma Jõe suue Oiul, Ulge puhkeala, Vaibla puhkeala ja Jõesuu puhkeala.

Oiul Tänessilma jõe suudmes Tartu-Viljandi maantee ääres paiknevad endise Tartu Piimatööstuse meierei hooned, mille vahetus läheduses asub 1960-ndadel aastatel rajatud sadam. Mõlemad kuuluvad praegu eraomanikule ja on kasutusest väljas. Endise meierei hooned on suhteliselt heas seisukorras, varustatud vee, elektri ja sidega. Sadamakommunikatsioonid ja arengu seisukohast vajalikud puhastusseadmed puuduvad. Sadamakoha taastamine koos hoonete kasutuselevõtmisega on perspektiivne. Oiu meierei hoonete kompleks on eravaldues ja hetkel müügis.

Ulge puhkeala on valla poolt hallatav vabaõhu- ja spordiürituste paik, kuhu on rajatud laululava ja kaks võrkpalliväljakut. Võimalus on ujumiseks ja telkimiseks, samuti puhke- ja spordilaagrite korraldamiseks kuni 1000-le osavõtjale. Ujumistingimuste parandamiseks on rajatud ringkanal, kus tulevikus saab olema sild üle kanali ja kanalite vahelisel alal suvituskoht. On olemas elekter, parkimisvõimalused ja organiseeritud jäätmemajandus. Vallal on plaanis välja ehitada keskkonnanõuetele vastavad tualett- ja pesemisruumid.

Ulgel asub *Järveääre puhkemaja*, kus on väikestes matkamajades kokku 30 majutuskohta, millele lisandub telkimisvõimalus.

Vaibla puhkeala on üks intensiivsema kasutusega piirkondi Võrtsjärve ääres üldse, hõlmates mitme kilomeetri pikkuse rannariba. Siin asub neli puhkeasutust:

- Vaibla kämpingud, mille omanikuks on OÜ Vaibla Kämping.
- Vaibla puhkekeskus, mille omanikuks on OÜ Vaibla Puhkekeskus.
- Veldemanni puhkekeskus, mille omanikuks on OÜ Kullisoo.
- Põltsamaa valla puhkebaas, mille omanikuks on Põltsamaa vald.

Kokku on ca 180 majutuskohta koos kahe nõupidamispaigaga, mis on kasutatavad ainult suveperioodil. Vaibla kämpingute maa-alale on kehtestatud detailplaneering, millega jagati Kämpingu kinnistu kruntideks. Krundid pannakse müüki ja Vaibla kämpingud lõpetab tegevuse.

Puhkebaaside juures on ujumiseks korrastatud rannad, mida on võimalik kasutada ka ühepäevakülastajatel. Roost puhastatud rannaalad on piiratud ulatusega ja vajavad regulaarset uuendamist. Piirkond on varustatud elektri ja telefoniga. Parkimisvõimalused võrreldes vajadusega on piiratud. Jäätmemajandus on korraldatud omanike poolt. Kaubandus ja toitlustamine piirkonnas on puudulik, kohapeal on vaid pakendatud toidu- ja esmatarbekaupade müük. Piirkonna areng on seotud eelkõige erasektori ettevõtmisega.

Jõesuu puhkeala (Suur-Emajõe suudmeala) on palju muutunud. Jõesuu on tuntud ja järjest populaarsust koguv puhkekoht. Enne oli kogu jõesuudme ala võsastunud ja vaade järvele oli ainult sillalt. Nüüd on võsa raiutud ja vaated Võrtsjärvele on avaramad. Puhkealal on eesmärgiks luua võimalused aktiivse perepuhkuse veetmiseks, linnuvaatluseks, võimalus telkimiseks ja toitlustamiseks ning info andmiseks Võrtsjärve ja ümbruskonna kohta. Kehtestatud detailplaneeringu kohaselt on puhkealale kavandatud linnuvaatlustorn, infomaja, sildumisala paatidele, veevarustus ja kanalisatsioon, telkimis- ja lõkkeplatsid ning parkla. Jõesuu piirkonna maastik muutub oluliselt seoses uue maantee silla ehitusega. Vana sild tehakse korda ja antakse vallale üle. Vana sild jääb teenindama Jõesuu puhkeala.

Piirkonnas on kultuuriväärtusega objektiks endise Meleski klaasivabriku hoonete kompleks, mis on kasutuseta alates 1992. aastast ja halvas seisundis. Hetkel on hoonete kompleks müügis.

Valla järveäärse ala (Vaibla, Ulge, Oiu) puhkemajanduslik kasutamine on võrreldes järve teiste kallastega suhteliselt intensiivne. Lisaks paiksetele külastajatele peatub puhkealadel ja ujumiskohtades suveperioodil palju läbisõitjaid.

Majutus

Majutusasutusi on piirkonnas neli: Järveääre puhkemaja, Vaibla puhkekeskus, Põltsamaa vallale kuuluv puhkebaas ja Veldemanni puhkekeskus.

Toitlustus

Piirkonnas on kauplused Meleskis, Sõbra pood ja AS Levax JK-le kuuluv kauplus Leies. Toitlustust korraldab AS Levax JK-le kuuluv baar, milles on kohti 12. Suveperioodil korraldavad ürituste välitoitlustamist nii AS Levax JK kui ka Leie Põhikooli söökla.

Probleemid

Rannaalade roostumine ja võsastumine

Teenuste valik piiratud

Peale Viljandi-Tartu maantee on juurdepääsud kruusakattega

Toitlustusteenuse pakkumine piirkonnas puudulik

Ujumiskohtades tingimused puudulikud

Piirkonna arengu seisukohalt maaomanikud väheaktiivsed

2.2. Võrtsjärve Sihtasutus

Võrtsjärve piirkonna arengukava aastateks 2000 – 2005 nägi ette piirkonna ühishuvide eest seisva organisatsiooni loomise.

Võrtsjärve Sihtasutus asutati 03.05.2000.a. Rannu, Rõngu, Puka, Põdrala, Kolga-Jaani, Tarvastu ja Viiratsi vallavalitsuse poolt.

Sihtasutuse organid on juhatus ja nõukogu. Juhatus juhib ja esindab sihtasutust.

Juhatus liige on sihtasutuse asutamise algusest sihtasutuse juhataja Jaanika Kaljuvee.

Sihtasutuse tegevust planeerib, sihtasutuse juhtimist korraldab ning juhatuse tegevuse üle teostab järelevalvet **sihtasutuse nõukogu**, mis koosneb seitsmest liikmest:

Esimees Uno Rootsmaa - Rannu vallavanem

Liikmed:

Aivar Kuuskvere – Rõngu vallavanem

Heikki Kadaja - Puka vallavanem

Aivar Uibu - Põdrala vallavanem

Jaan Lukas - Tarvastu vallavanem

Väino Luik - Viiratsi vallavanem

Kalevi Kaur - Kolga-Jaani vallavanem

Sihtasutuse **tegevuse eesmärk** on piirkonna regionaalseks arenguks omavahendite ja muude vahendite sihipärase ja koordineeritud kasutamise korraldamine, lähtudes piirkonna maavalitsuste ja omavalitsuste ühistest eesmärkidest ja huvidest.

Põhilised ülesanded:

- koostada arengu- ja keskkonnaprojekte, leida nende elluviimiseks vajalikke finantsallikaid
- juhtida piirkondlikku arendustegevust
- teha koostööd kõigi Võrtsjärve piirkonna arengut mõjutavate organisatsioonide, ettevõtjate ja üksikisikutega
- osaleda rahvusvahelistes keskkonna- ja turismiprojektides, leida finantsallikad investeringuprojektidele
- avalike puhketeenuste väljaarendamine koostöös ettevõtjate ja omavalitsustega
- arendada koostööd Eesti ja teiste riikide analoogsete institutsioonidega

Võrtsjärve piirkonna arengukavas 2000 – 2005 püstitatud eesmärkide elluviimine:

- Valminud on Võrtsjärve piirkonna arengukava ja üldplaneering: toetused – Phare CBC, vallad
- Võrtsjärve piirkonna puhkealade väljaarendamine: toetused - Phare CBC, KIK, PPF, maavalitsused, erakapital, vallad
 - Jõesuu* – võsa puhastus, mõõdistused, randumissilla ehitus, detailplaneering, hoonete ja rajatiste ehitusprojektid
 - Valma* – Vanasauna ja Valma puhkeala detailplaneeringud, kalepurjeka ehitus
 - Vooremäeja Porijärv* – detailplaneeringud, rajatiste ehitusprojektid
 - Pikasilla* – detailplaneering, hoonete ja rajatiste ehitusprojektid

Tarvastu Poder – detailplaneering, rajatiste ehitusprojektid

- Võrtsjärve Keskuse ja järvemuseumi väljaarendamine: toetused – KIK, Phare CBC, vallad, EPMÜ – hoone rekonstrueerimisprojekt, ehitustööd, seadmed, tehnika ja mööbel, loodushariduse koolitusprogrammi käivitamine
- Meedia, reklaam ja informatsioon: toetused – Phare CBC, EAS, KIK, MESA, vallad
Artiklid üle-eestilistes, maakondlikes ja omavalitsuste väljaannetes, ilmunud on brosüür koos kaardimaterjaliga Võrtsjärve matkajuht, Raamat „Ümber Võrtsjärve“, Iga-aastane Võrtsjärve infoleht, Inglise keelne voldik Võrtsjärv, Videofilm „Võrtsjärve Saaga“, rattamatka videod Fotoalbum Võrtsjärve piirkonnast, Maalehe eriväljaanded „Võrtsjärv“, Looduse eri „Võrtsjärv“, Võrtsjärvel oma kaubamärk, Võrtsjärve suveniirid ja T-särgid Võrtsjärve piirkonna infotahvlid Rannus, Waide motellis, Limnoloogijaamas, Vaiblas, Mustlas, Pikasillas, Rõngus, Koolitused ettevõtjatele, Konverentsid ja seminarid Võrtsjärve teemadel, Messid – Eestis TourEst ja Hannover Reisepavillion, Külastusreisid – Saksamaale, Rootsi, Soome, Tutvustusreisid Võrtsjärve piirkonnas, Üritused: Võrtsjärve traditsiooniline rattamatk iga aastal juuli viimane nädalalõpp, Tondisaare simman igal aastal augustis, Kodulehekülg: <http://www.hot.ee/vjarv/>
- Keskkonnaprojektid: toetused – KIK, Interreg, Global Nature Fund, riigieelarve Võrtsjärve veemajanduskava, Võrtsjärve veetaseme reguleerimise keskkonnamõju hindamine, Võrtsjärve piirkonna reoveepuhastid, Võrtsjärve roomajanduskava, Võrtsjärve kaitsekorralduskava, Võrtsjärve ümbruse korrastustalgud
- Rahvusvaheline koostöö
Living Lakes koostöövõrgustiku liige <http://www.livinglakes.org/>, iga-aastased konverentsid rahvusvahelisel tasandil, Sõprusjärved – Siljan Rootsis ja Burtnieki Lätis, Rahvusvahelistes koostööprojektides osalemine.

3. VÕRTSJÄRVE PIIRKONNA ARENGUVISIOON JA EESMÄRGID. TEGEVUSED.

Üldvisioon:

Võrtsjärv ja tema ümbrus on puhas, kalarikas, arenenud infrastruktuuri ja väikeettevõtluseks mitmesuguseid võimalusi pakkuv piirkond. Võrtsjärve ümbrus on suurepärase koht elamiseks ja töötamiseks.

Visioon lähtuvalt Võrtsjärve piirkonna turismistrateegiast:

Võrtsjärve piirkond on siseturul tunnustatud ja Läänemere regioonis tuntud aastaringselt toimiv turismi-, puhkemajanduse- ja elukeskkond, aktiivse puhkuse sihtkoht, Eesti siseveeturismi keskus, mis jätkusuutlikult pakub hästi säilinud ja mitmekesiseid looduskoosluseid.

Puhkemajanduses on aastaks 2010:

- Välja on arendatud terviklikud puhkepiirkonnad mitmekesise teenuste struktuuriga. Teenuste osutamine on laienenud suveperioodilt ka teistele aastaegadele.
- Iga tervikliku puhkepiirkonna väljaarendamine toimub detailplaneeringu järgi.
- Järve ääres on ca 6 nõuetele vastavat erinevate funktsioonidega sadamat või randumiskohta.
- Järveäärsed majutus-, randumis- ja supluskohad vastavad euro- ja keskkonnanõuetele. Järvel funktsioneerib päästeteenistus.
- Suplus- ja randumiskohtade juurde viivad heakorrastatud teed, rajatud on piisava mahutavusega parklad, korrastatud on prügimajandus, rajatud ja viidasüsteemiga on varustatud lõkke- ja telkimispaigad ning matkarajad.
- Puhketegevus on laienenud rannaalalt järvele.
- Puhkemajanduses on hõivatud ca 200-230 inimest.
- Igas väljaarendatud puhkepiirkonnas on üks eriline "tõmbenumber".
- Võrtsjärvega seonduvalt toimub vähemalt kolm üle-eestiliselt tuntud massiüritust aastas.
- Kõik järvest möödasõitjad tunnetavad, et on järve ääres (avatud on vaated järvele).
- Iga järve äärde suplema tulnud möödasõitja jätab siia vähemalt 100 krooni teenuste tarbimise eest maha.
- Võrtsjärv on Tartu jaoks kõige populaarsem puhkepiirkond, mis suveperioodil konkureerib ka Otepäega.

Üldised eesmärgid:

- Kohalike arengueelduste tugevdamine, soodsa majanduskeskkonna loomine ja ettevõtluse arendamine.
- Rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmine.
- Uute töökohtade loomine.
- Piirkonna maine kujundamine. Võrtsjärve kui "kaubamärgi" teadvustamine ja tuntuks tegemine Eestis ja mujal maailmas.

Avaliku ja erasektori roll arengueesmärkide realiseerimisel

Avaliku sektori ülesanne seisneb peamiselt arendustegevuse ja ühisplaneeringu algatamises, avalike infrastruktuuride rajamises, erateenuste pakkumise seisukohast oluliste avalike teenuste osutamises järvel ja järve ääres, järvel keskkonnaseisundi kaitsega seonduvate probleemide lahendamises ning investeeringute juurde hankimises.

Erasektori ülesanne on kvaliteetse teenuse ja toote pakkumine, selleks omavahelise tegevuse koordineerimine, looduslike, asendiliste ja avaliku võimu poolt loodud eelduste ärakasutamine.

Tegevused Võrtsjärve piirkonna arengueesmärkide saavutamiseks

- *Võrtsjärve Sihtasutuse edasiarendamine seitsme järveäärse valla poolt Võrtsjärvega seonduvate ühishuvide teostamiseks.*

Sihtasutuse baasfinantseerimise ulatus lepatakse kokku järgnevas 5 aastaks ja viiakse kooskõlla kohalike arengukavade ja eelarvetega.

Kavandatavate projektide osas peavad omavalitsused arvestama kaasfinantseerimise vajadusega. Turismi- ja puhkemajandusteenuste koordineerimiseks näha ette üks turismikorraldaja ametikoht Võrtsjärve Sihtasutuses.

- *Võrtsjärve Väravate loomine - informatsiooni pakkumine järveäärsetes erinevates punktides. Internetipunktide rajamine enamkasutatavatesse puhkekohtadesse*

Külastuskeskuse – järvemuseumi väljaarendamine Võrtsjärve Sihtasutuse asukohas - Limnoloogiakeskuses. Looduskoolituse käivitamine koostöös Limnoloogiakeskusega. Infokeskuste väljaarendamine järve lähikonnas asuvates keskustes ja juurdepääsuteedel – Jõesuus, Valmas, Pikasillas.

- *Võrtsjärve äärsete korrastatud paikade varustamine ajakohaste viitade ja infotahvlitega. Veeteede märgistamine.*

Võrtsjärve Sihtasutuse initsiatiivil koostatakse vajalike viitade loend, määratakse standardid, konkreetne realiseerimine teostatakse vastava omavalitsuse poolt või/ja ühisprojektina.

- *Järvel päästeteenistuse korraldamine.*

Päästeteenistus on paljude järvel toimuvate tegevuste eeltingimuseks, seetõttu selle osaline või täielik rakendamine on hädavajalik. Võrtsjärve Sihtasutus teeb taotluse Päästeametile ja ühtlasi koordineerib omafinantseerimise.

- *Järveäärse ühtse sadamakeeti ja randumiskohtade väljaarendamine, veeteede määratlemine.*

Üldkasutatavate randumiskohtade väljaehitamine (farvaatrite süvendamine, muulide kindlustamine, sildumisrajatiste ehitamine, liitsihtide ja tähistuste paigaldamine jne). Väljaarendamine toimub vastavate omavalitsusüksuste poolt lähtuvalt nende endi arengukavadest. Koostöö ettevõtjatega. Eeldab päästeteenistuse olemasolu.

- *Järvel toimivate puhketeenuste väljaarendamine (kalaturism, purjetamine, paadilaenus).*

Tegevus saab toimuda järve eri osades erakapitali baasil (ka valdade poolt loodud või nende osalusega) väljaarendatavates puhkepaikades. Eeldab avaliku võimu poolt korraldatud sadamaketi ja päästeteenistuse olemasolu.

- *Lahenduste leidmine randade puhastamiseks roost ja võsast.*

Vastavad alad määratletud Võrtsjärve üldplaneeringus. Teostatakse valdade ja eraettevõtjate omavahelises koostöös vastavalt piirkondade prioriteetsusele. Võimalikud ühisprojektid EL fondidest.

- *Puhke- ja randumiskohtade varustamine sissesõiduteede, parklate, WC-de, elektri, tanklate ja muude avalike teenustega. Vastavate rahaliste vahendite leidmine ja koordineeritud kasutamine. Jäätmemajanduse korraldamine avalikes randades ja sadamakohtades.*
- *Täpsustada Võrtsjärvega seotud turismi- ja puhketeenuste nimekiri (tähtsuse järjekorras), korraldada käsitöössemete ja suveniiride valmistamine ja müük. Luua Võrtsjärve ja Suur-Emajõe piirkonnas uusi ja ainulaadsed loodusturismi tooteid*
- *Propageerida Võrtsjärve puhkevõimalusi turismikorraldajate hulgas.*

Korraldab sihtasutus (koostöös omavalitsuste, ettevõtjate ja maaomanikega) vastavalt Võrtsjärve üldplaneeringule ja valdade arengukavadele. Omavahel viiakse kooskõlla vastavad prioriteedid ja omavalitsuste arengukavad. Võimalikud on ühisprojektid välisrahastamiseks (nt jäätmemajanduses).

- *Määratleda esmatähtsad ülesanded ja konkreetsed valupunktid lühiajalises perspektiivis (toitlustus- ja majutuskohtade rajamine, kommunikatsioonid, prügimajandus jne) ja esitada vastavad ettepanekud valdadele.*

Teostaja Võrtsjärve Sihtasutus.

- *Majutus- ja laagrikohtade viimine vastavusse euro- ja muude nõuetega. Uute puhketeenuste väljaarendamine. Toitlustusalase ettevõtluse arendamine. Olemasolevate laagrikohtade väljaarendamine, uute ettevalmistamine.*

Toimub omaniku ja omavalitsuste poolt sõltuvalt omavahenditest ja välisabist.

- *Matka- ja looduse õpperadade rajamine, spordi- ja tantsuplatside rajamine (telkimiskohad, lõkkeplatsid). Vaatekohtade süsteemi rajamine.*

Teostajad omavalitsused koos sihtasutuse ja maaomanikega.

- *Uute järve piirkonda tervikuna haaravate regulaarsete ürituste väljatöötamine. Igale rannaosale ja puhkepiirkonnale oma erilise atraktsiooni leidmine.*

Teostajad vastavad vallad ja/või ettevõtjad, tegevust kordineerib Võrtsjärve Sihtasutus.

- *Ettevõtjatele (ka potentsiaalsetele) ja maaomanikele koolitus-, konsultatsiooni- ja informatsioonivõimaluste tagamine Sihtasutuse baasil. Võrtsjärve äärsete puhkemajandusega tegelevate ettevõtjate koostöö koordineerimine.*

Teostajad sihtasutus ja ettevõtjad, kaasatakse vahendeid riiklikest ja EL fondidest.

- *Välissuhete edasiarendamine Living Lakes koostöövõrgustikus. Lülitumine üle-euroopalistesse matkaradade keti. Arendada välissidemeid eesmärgiga tuua Võrtsjärvele maksujõuline välisturist*

Teostatakse Võrtsjärve Sihtasutuse poolt koostöös Global Nature Fondiga Saksamaalt, ühisprojektid EL fondidesse.

- *Korraldada poliitikutele (Euroopa Liidu ja Riigikogu liikmed, valdade volikogud) ja asjaga seotud ministriumite ja ametkondade esindajatele (KIK, PRIA, EAS jt) regulaarseid üritusi, tutvustamaks Võrtsjärvega seotud probleeme*
- *Lülitada Võrtsjärve temaatika Riiklikku Turismi Arengukavasse (2007 – 2013)*
- *Käivitada Eesti siseveeturismi keskuse kujunemisprotsess Võrtsjärvele*
- *Koos valdade ja ettevõtjatega osaleda LEADER-grupi loomisel*

Teostaja Võrtsjärve Sihtasutus koostöös ettevõtjate ja omavalitsustega

- *Suuremate järveäärsete puhkepiirkondade varustamine tsentraliseeritud veevärgi, kanalisatsiooni ja puhastusseadmetega (sealhulgas joogivesi ja puhgimisseadmed auto- ja paadituristidele)*
- *Tolmuvabade sise- ja jalgrattateede rajamine ümber järve ligipääsuks järvele ja puhkealadele*
- *Lahendada mootorpaatide keskkonnaohutu tankimine maist-oktoobrini Rannu-Jõesuus, Valmas, Pikasillal, Suislepas ja Vehendis (Limnoloogiakeskuses)*

Teostajateks omavalitsused.

4. KESKKOND

4.1. Keskkonnaseisund

Madal hüguse veega eutroofne Võrtsjärv (270 km²) on suuruselt teine järv Baltimaades. Väikese keskmise sügavuse (2,7 m) kõrval on Võrtsjärvele iseloomulik veetaseme suur muutlikkus nii sesoonselt kui eri aastate vahel. Aasta keskmine ja suurim veetaseme muutumise ulatus on vastavalt 1,38 ja 2,20 m; absoluutvahemik 3,20 m. Veerikaste ja veevaeste aastate keskmiste veeseisude vahe võib erineda rohkem kui meetri võrra. Veetaseme pikaajaliste mõõtmiste tulemused näitavad 30-aastase tsükli olemasolu kõrge- ja madalaveeliste aastate vaheldumises. Veevaeseid aastaid iseloomustavad sinivetikate õitsengud, järve kinnikasvamine, haugi kudealade piiratus ning tihti ka kalade suremine.

Võrtsjärve 2004. aasta riikliku seire kokkuvõte

Aastal 2004 mõjutasid Võrtsjärve seisundit kõige enam kõrge veeseis ja jahe suvi. Aasta keskmine veeseis oli 33,84 m ehk 83 cm üle Rannu-Jõesuu mõõduposti "0" (33,01 m). Vee talvine hapnikusisaldus oli väga hea – veesamba keskmisena üle paljuaastase keskmise. Vees lahustunud **toiteainete** (lämmastiku, fosfaatide ja räni), samuti üldfosfori ja üldlämmastiku **sisaldus oli enamasti alla keskmise**, kuid siiski standardhälbe piires. Klorofüll *a* sisaldus oli aga suuremal osal aastast keskmisest märksa kõrgem. Pikk vihmaperiood juulis tõstis tunduvalt veetaset ja vee läbipaistvust ning alandas heljumi sisaldust, kuid ei mõjutanud oluliselt toiteainete kontsentratsioone vees.

Planktonirühmade kõrgaeg saabus 2004.a. pigem sügisel ja hilissügisel. Fütoplanktoni biomass oli Võrtsjärves 2004.a tavapärase. Tundub, et seoses pehmete talvedega muutub kogu biomassi kõver siledamaks, kuna talvised väärtused tõusevad ja suvised langevad. Silma paistab, et viimase 13 aasta jooksul (1992-2004) on Võrtsjärve **fütoplanktoni liigiline mitmekesisus oluliselt langenud**. Aastaringiselt olid valdavaks perekonna *Limnotherix* liigid – *L. planctonica* ja *L. redekei*. Planktiliste ripsloomade suvine arvukus ületas tunduvalt eelmiste aastate arvukust, põhjuseks **heterotroofsete bakterite keskmisest tunduvalt suurem üldarv**. Erinevalt eelnevatest aastatest ei olnud bakterite arvukuse peamine tõus mitte suve teisel poolel, vaid novembris. Ebatavaliselt kõrgeks jäi bakterite arvukus ka detsembris. Saprobakterite keskmine arvukus oli aga üsna madal, võrreldes 5 eelneva aastaga oli SAPRO veelgi madalam vaid 2001.a. Metazooplanktoni arvukuses ja biomassis ei täheldatud olulisi muutusi võrreldes varasemate aastatega. Liigilises koostises täheldati aga vähemat *Bosmina longirostris* ja Võrtsjärvele tüüpiliste keriloomade *Keratella tecta* ja *K. cochlearis typ.* esinemist. Metazooplanktoni arvukus oli kõrgeim juulis, kuid augustis langesid nii arvukus kui biomass tähelepanuväärselt madalale, varakevadisele tasemele. Oktoobris andis vesikirbuliste arvu suurenemine planktonis kogu metazooplanktoni aastase biomassi maksimumi. **Zooplankteri keskmine kaal näitab suurenemise tendentsi**, mis tuleneb keriloomade arvukuse vähenemisest. See viitab võimalikule troofsuse langusele järves, kuid kindlateks järeldusteks on veel materjali vähe.

Põhjafauna liigilises koosseisus ega koosluste levikus ei ole viimastel aastatel olulisi muutusi toimunud – endiselt on esindatud põhiliselt eutroofsetele järvedele iseloomulikud liigid. Ka põhjaloomade hulka järves mõjutas jahe ja vihmane suvi, mis ei olnud hironomiidide sigimiseks kuigi soodne. Samas **mõjutas veetaseme märgatav tõus soodsalt litoraali põhjaloomastikku**. Suvekuudel oli põhjaloomi järve keskkosa suurtaimedeta mudapõhjal vähe – tingituna intensiivsest kalasöömast arvukate lepiskalade poolt. Järve keskkosas on suurenenud *Ch. plumosus*’e osakaal ja **põhjaloostik on muutunud järjest ühetaolisemaks**.

Võrtsjärves on **ülekaalus bentostoidulised kalad** (64% arvukusest, peamiselt latikas), kelle energiatarbimine toiduahelas on tunduvalt vähem efektiivne kui zooplanktonist toituvatel kaladel. Arvukuselt järgnevad koha, särg ja kiisk. 2004. aastal jäi põhiliikide (latikas, särg) osakaal

pikaajalise keskmise tasemele, kuid kiisa biomassi ja arvukuse langus oli pea kümnekordne. See omakorda aitab kaasa **koha arvukuse jätkuval vähenemisele**. Peipsi siig ja räabis on Võrtsjärvest pea täielikult kadunud. Võrtsjärve kalasaak on ca 12 kg/ha, mis on 20 % produktsioonist, seega kalastikku kahjustamata ei ole võimalik praegustest saakidest palju rohkem püüda. Sama suure kalastiku biomassi juures on Võrtsjärve produktiivsus kaks korda madalam ja seetõttu ka üldine saak samavõrra väiksem kui Peipsis.

Võrtsjärve seisund oli 2004. aastal üldiselt hea, samas viitavad viimaste aastate andmed liigilise mitmekesisuse vähenemisele.

4.2. Loodusharidus ja Võrtsjärve Keskus - järvemuseum

EPMÜ Limnoloogiakeskus on aastaid olnud turistide huviobjektiks, kuhu korraldatakse ekskursioone, giidiks on olnud jaama teadustöötajad. Loogiliseks põhirõhuks Limnoloogiakeskuse külastamisel pole niivõrd meelelahutus, kui inimeste harimine ja loodusteadlikkuse tõstmine.

Vajadus Võrtsjärve keskus-järvemuseumi järele selgus piirkonna arengukava aastani 2005 ja Võrtsjärve piirkonna üldplaneeringu koostamise käigus. Arengukava ja üldplaneeringu avalikest koosolekutest võtsid osa nii kohalik elanikkond ja ettevõtjad kui ka omavalitsused, maavalitsused ja ministriumid. Ühistöö tulemusena määratleti prioriteetsed valdkonnad ja vastavad tegevuskavad. Üheks prioriteediks on mõlemas ülalmainitud dokumendis Võrtsjärve Keskuse väljaarendamine. Ühiselt otsustati, et keskus-järvemuseumi asukohaks on igati sobilik ja perspektiivne EPMÜ Limnoloogiakeskuse endine akvaariumipaviljoni hoone, millel hetkel kasutusala puudub.

Järvemuseumi rajamise plaan Limnoloogiakeskusesse on väga sobiv nii keskuse teadustegevuse paremaks tutvustamiseks kui ka inimestele loodushariduse andmiseks. Tutvunud Võrtsjärve elustiku ja ökosüsteemiga, suudavad järvemuseumi külastajad paremini mõista seoseid looduses ning näha ette ka oma tegevuse mõju keskkonnale. Looduse uurimine kombinatsioonis rahvale loodushariduse andmisega on huvipakkuv nii terve Eesti kui ka rahvusvahelises mastaabis.

Keskuse peamiseks eesmärgiks on tutvustada veekogude, eeskätt järvede elustikku. Selleks rajatakse vee-elustiku ekspositsioon (väljapanek), alates suurtest akvaariumitest paljude meie järvedes ja jõgedes esinevate kalaliikide, veetaimede ja põhjaloomadega, lõpetades võimalusega vaadata mikroskoobis kõige väiksemaid planktonorganisme. Tutvumine erinevate järvetüüpide ja neile iseloomulike organismidega ning toitumissuhetega, aitab kujundada pilti veekogu ökosüsteemi kui terviku toimimisest.

Järvemuseumi poolele planeeritakse väljapanekud kalapüügiriistadest läbi aegade, järvede majandamise ja uurimise ajaloost. Kompleksis järvemuseumiga on ehitatakse ka konverentsisaal loengute ja seminaride läbiviimiseks.

Ka Võrtsjärve Sihtasutusel puudub hetkel füüsiline asukoht. Sihtasutuse tööks ja üheks funktsiooniks valmivas keskuskes saab olema kohalike elanike ja ettevõtjate informeerimine ja nõustamine, turismi- ja keskkonnavalase info levitamine, koolituste ja nõupidamiste korraldamine. Perspektiivis nähakse keskuse väljaarendamist rahvusvaheliselt tunnustatud teadus- ja konverentsikeskuseks.

Võrtsjärve keskus - järvemuseum on piirkonna tõmbekeskus, kuhu kogutakse kokku info järvest, selle ümbruse looduskeskkonnast ning turismi huviväärsustest. Keskus loob eeldused olemasolevate ressursside ärakasutamiseks ning uute turismitoodete tekkeks. Turismiettevõtjad näevad turistide tulekuga võimalusi veesportialade väljaarendamiseks, majutuse-toitlustuse pakkumiseks,

ekskursioonide korraldamiseks ja muude lisateenuste väljaarendamiseks, soodustades külastusaja pikenemist piirkonnas.

Järveteadlastele annab keskuse loomine võimaluse tutvustada oma tööd loodushariduse ja järveuurimise alal ning korraldada mitmel tasemel loodushariduslikke koolitusi ja konverentse.

Võrtsjärve keskuse loomine aitab taas elustada 80-ndatel aastatel väga populaarseks saanud bussiekkursioone Linnoloogiakeskusesse ja eksootilisi huvireise laevaga Tartust mööda Emajõe Võrtsjärvele.

Keskuse rajamise peamised eeldused:

- Võrtsjärve linnoloogiakeskuses töötavate järveuurijate **oskusteave**, mis tagab elusorganismidele võimalikult looduslähedase elukeskkonna loomise ja eksponaatide pideva uuendamise
- Olemasolev **akvaariumihoone** lahendab ruumide küsimuse
- Võrtsjärve piirkonna **arengukava**, milles sisaldub hea tahe luua piirkonda väärt turismiobjekt
- Tartu, Viljandi ja Valga maakonna ning kohalike omavalitsuste **toetus**, samuti tihe koostöö piirkonna arendajatega

5. PUHKEMAJANDUS JA TURISM

5.1. Võrtsjärve piirkonna üldised probleemid

- Võrtsjärve piirkonda jäävad omavalitsused (v.a. Viiratsi vald Viljandimaal) on nn. äärealadeks oma maakondades ja sellest tulenevalt:
 - migratsioon keskustesse
 - territooriumide ebahütlane areng
 - suur pensioniealiste inimeste osakaal
 - madal tööhõive, leibkondade väike sissetulek
- Endiste põllumajanduspiirkondade ümberstruktureerimisega seoses vähene ettevõtlustraditsioon.
- Pole teadvustatud Võrtsjärve kui majandusressursi võimalusi ("järv müügiks"; järv ka üle-eestiliselt vähe tuntud; "järv on kalameeste oma").
- Ligipääs järvele raskendatud, rannaalade roostumine ja võsastumine
- Võrtsjärve veetaseme suured kõikumised.
- Puhkerannad ja ujumiskohad ei vasta nõuetele, korrastamata.
- Nõuetele vastavate sadamakohtade vähesus, sadamad sertifitseerimata.
- Metsikute puhkajate tekitavad probleemid nii keskkonnale kui kohalikele elanikele
- Puudulik puhkajate teenindus (majutus-, toitlustusettevõtted, jäätmemajandus, rannateenused, päästeteenistus). Teenuste valiku puudumise tõttu puhkehooaeg lühike
- Infrastruktuuri halb olukord (tolmavad teed, madal elektrienergia kvaliteet).
- Avaliku infrastruktuuri arendamise takistused (maaomand)
- Kalandust teenindava infrastruktuuri halb seisund või puudumine (sadamad, säilitus, töötlemine, turustamine).
- Vähene informatsioon nii järve kui terviku kui ka konkreetsete puhkealade kohta (teeviidad)
- Puhkemajanduse intensiivistumise korral võimalikud probleemid kalanduse ja paaditurismi vahel.
- Potentsiaalsete investorite vähene huvitatus siinsest ressursist. Eraomandusse läinud rajatiste uute omanike võimetus investeerida, maaomanike vähene huvitatus arengust.

5.2. Positiivsed/negatiivsed kõrvalmõjud turismi arendamisele Võrtsjärve piirkonnas

Piirkond muutub atraktiivseks nii elanikele kui külalistele, loodud on eeldused investeeringute kaasamiseks. Suureneb ettevõtjate huvi piirkonna vastu (nõudlus erinevate teenuste - majutus/toitlustus järele), mille tulemusena luuakse uusi töökohti ja mitmekesistatakse piirkonna majandustegevusi, kasutades selleks efektiivselt kohalikku ressursi.

Turismi positiivsed mõjud kogu Võrtsjärve piirkonnale:

- Võrtsjärve tuntuse tõus;
- järve rekreatsiooniressursside ärakasutamine, Tartu, Viljandi, Põltsamaa, Tõrva elanike vaba aja veetmise võimluste paranemine;
- piirkonna majandusliku arengu intensiivistumine ja kohaliku elanikkonna tööhõive suurenemine;
- koostöö valdade vahel paraneb (valdade ühine ja kooskõlastatud soov piirkonda arendada);
- hooajaline asustus toob investeeringuid ja teenuste tarbijaid;
- kompleksne probleemide lahendus, paraneb teenuste pakkumine.

Turismi negatiivsed mõjud ja nende leevendusvariandid Võrtsjärve piirkonnas:

NB! võimalikud konfliktialad tekivad *Vaiblas, Ulges, Jõesuus, Tamme randumiskohas, Pikasillas, Arumetsas ja Valmas.*

Negatiivsed mõjud:

- turismi arendamine võib osutuda majanduslikult mittetasuvaks;
- looduslike koosluste hävimine kontrollimatu ja stiihilise turismi korral (ohustatud rannataimestik ja metsakooslused, lindude häirimine, alustaimestiku tallamine);
- pinna- ja põhjavete reostusohu suurenemine;
- metsatulekahjude ohu suurenemine – külastajate ja telkijate arvukuse kasvuga suureneb õnnetusrisk;
- ebasoovitavad muutused kohalike elanike elurütmis seoses püsielanike saabumisega ja turistide arvu järsu tõusuga, kultuuripärandi ja traditsioonilise eluviisi hääbumise oht;
- võimalikud konfliktid püsielanike ja turistide vahel.

Leevendusvariandid:

- turismi suunamine ja korraldamine - turistide liikumist saab reguleerida viitadega;
- jagada infot ööbimis- ja telkimiskohtadest - teabe õigel jagamisel saab liikumist reguleerida ja külastajate arv ei koorma väärtuslike looduspiirkondi;
- ökoturismi arendamine;
- määratleda keskkonna seisukohalt tundlikud alad, mis ei sobi turismiarenduseks. See võimaldab väärtuslikud metsapiirkonnad ja looduskaitse seisukohalt väärtuslikud alad säilitata puutumatusena. Arvestatakse roheline võrgustiku planeerimisega.

5.3. Turismistrateegia

Võrtsjärve piirkonna turismistrateegia töötati välja EL Phare CBC 2002 projekti „Loodus- ja kultuuripärand - säästva turismi edendamise võti Võrtsjärve piirkonnas“ raames. Vastav dokument on käesoleva arengukava lahutamatu osa.

Kavandatavad tegevused Võrtsjärve piirkonna puhkemajanduse arendamise alal on kaetud viidatud turismistrateegiaga.

6. KALANDUS

6.1. Taust

Võrtsjärves ja selle sissevoolude suudmetes elab praegu püsivalt üks sõõrsuuliik (ojasilm) ja 31 kalaliiki, aeg-ajalt lähevad püünistesse ka vikerforell ja karpkala, kes seniseil andmeil järves ei koe, vaid on siia sattunud ümbruskonnas asuvatest kalakasvandustest. Tabelis 1 antakse Võrtsjärves elavate kalade nimestik ning nende arvukuse ja töendusliku tähtsuse ligikaudne hinnang 1935. aastast saadik.

Saakide arvestades on Võrtsjärve peamised töõnduskalad viimaseil kümnendeil latikas (aastane saak harilikult 30-100 t), koha (25-50 t), angerjas (20-45 t) ja haug (20-40 t). Neile järgnevad särg (12-40 t), ahven (5-10 t) ja luts (4-9 t). Ajuti ja kohati satub püünistesse headest suurtest töõnduskaladest säinas, linask, koger ning viimaseil aastail ka hõbekoger, peenkalast aga vähesel hulgal nurg ja kiisk. Ülejäänud kalaliike püütakse vaid juhuslikult või üldse mitte, neist on säga ja tõugjas täieliku kaitse all. Oluliseks sissetulekuallikaks Võrtsjärvel on angerjapüük.

Töõnduslikku kalapüüki Võrtsjärvel teostas 1993. aastani riiklik kalapüügiorganisatsioon – Võrtsjärve Kalamajand, mis likvideeriti põllumajandusreformi käigus Viiratsi Vallavolikogu otsusega 28. aprillil 1994.a. 1993. aastast tegelevad töõndusliku kalapüügiga vaid erakalurid, kes 1995.a. ühinesid Võrtsjärve Kutseliste Kalurite Ühingusse. 1997. Aastal moodustasid kutselised kaluri oma majandusorganisatsiooni – Tulundusühistu Valma Kalur. Täna püüavad järvel peamiselt füüsilisest isikust ettevõtjad.

Tabel 1. Kalastiku liigiline koosseis ja liikide osatähtsus Võrtsjärves aastail 1935-2000 (Järvalt, 2000, täpsustuste ja täiendustega). Tähistused kalaliigi suhtelise arvukuse / töõndusliku tähtsuse ligikaudse hinnangu kohta: m – massiline, a – arvukas, va- vähearvukas, h – haruldane, p – peamine, tj – teisejärguline, v – väikese tähtsusega, t – tähtsusetu, aj – ajutine (ei anna püsivat järelkasvu järves), k – täielik kaitse (aastaringne püügikeeld).

Kalaliik	1935-1939	1952-1969	1970-2000
Ojasilm, <i>Lampetra planeri</i> (Bloch)	h/t	h/t	h/t
Jõeforell, <i>Salmo trutta trutta</i> m. <i>fario</i> L.	h/t	h/t	h/t
Vikerforell, <i>Oncorhynchus mykiss</i> (Walbaum)	-	-	h/aj
Rääbis, <i>Coregonus albula</i> (L.)	a/v	a/tj	h/t
Peipsi siig, <i>Coregonus lavaretus maraenoides</i>	a?/tj?	va/t	h/t
Poljakow	-	a/tj	a/t
Peipsi tint, <i>Osmerus eperlanus</i> e. m. <i>spirinchus</i>			
Pallas			
Haug, <i>Esox lucius</i> L.	m/p	a/p	m/p
Angerjas, <i>Anguilla anguilla</i> (L.)	a/tj	va/v	m/p
Karpkala, <i>Cyprinus carpio</i> L.	h/aj	h/aj	h/aj
Särg, <i>Rutilus rutilus</i> (L.)	m/tj	m/tj	m/tj
Roosärg, <i>Scardinius erythrophthalmus</i> (L.)	va/t	va/t	va/t
Teib, <i>Leuciscus leuciscus</i> (L.)	va/t	va/t	va/t
Säinas, <i>Leuciscus idus</i> (L.)	a/tj	va/v	va/v

Turb, <i>Leuciscus cephalus</i> (L.)	va/t	va/t	va/t
Tõugjas, <i>Aspius aspius</i> (L.)	va/v	va/v	va/k
Lepamaim, <i>Phoxinus phoxinus phoxinus</i> (L.)	va/t	va/t	va/t
Mudamaim, <i>Leucaspius delineatus</i> (L.)	va/t	va/t	va/t
Linask, <i>Tinca tinca</i> (L.)	a/tj	va/v	va/v
Rünt, <i>Gobio gobio gobio</i> (L.)	va/t	va/t	va/t
Viidikas, <i>Alburnus alburnus</i> (L.)	a/v	a/v	a/t
Latikas, <i>Abramis brama</i> (L.)	m/p	m/p	m/p
Nurg, <i>Blicca bjoerkna</i> (L.)	a/v	a/v	a/v
Vimb, <i>Vimba vimba vimba</i> (L.)	va?/v?	-	-
Koger, <i>Carassius caeassius</i> (L.)	va/v	va/v	va/v
Hõbekoger, <i>Carassius auratus gibelio</i> (Bloch)	-	-	va/v
Hink, <i>Cobitis taenia</i> L.	va/t	va/t	va/t
Vingerjas, <i>Misgurnus fossilis</i> (L.)	va/t	va/t	va/t
Trulling, <i>Noemacheilus barbatulus barbatulus</i> (L.)	h/t	h/t	h/t
Säga, <i>Silurus glanis</i> L.	a/tj	a/tj	a/tj
Luts, <i>Lota lota</i> (L.)			
Luukarits, <i>Pungitius pungitius</i> (L.)	va/t	va/t	va/t
Ahven, <i>Perca fluviatilis</i> L.	m/p	m/tj	a/tj
Koha, <i>Sander lucioperca</i> (L.)	m/p	a/tj	m/p
Kiisk, <i>Gymnocephalus cernuus</i> (L.)	m/p	m/p	m/v
Völdas, <i>Cottus gobio</i> L.	va/t	va/t	va/t

6.2. Kalandusalased tegevused

Võrtsjärve piirkonna arengukava aastani 2005 nägi ette järgmised tegevused:

- **Angerja taastootmise, püügimahtude ja finantseerimismehhanismide pikaajaline määratlemine.** Toimub kalurite, Võrtsjärve Sihtasutuse, Limnoloogiajaama ja Keskkonnaministeeriumi omavahelises koostöös.
- **Võrtsjärve kalurite kui kutseliste kalurite staatuse määratlemine ja vastuolude lahendamine kalapüügiseaduse ja ettevõtlust reguleerivate seaduste vahel (oma seisukohtade selge formuleerimine, juristi kaasamine).** Võimalusel osalemine vastava seadusandluse väljatöötamisel, omavaheliste kokkulepete saavutamine. Teostajaks Võrtsjärve Sihtasutuse juurde moodustatav kalanduskomisjon.
- **Loodava Võrtsjärve Sihtasutuse juurde kalanduskomisjoni moodustamine.** Endise Võrtsjärve Nõukogu reorganiseerida ja vastavad lahendused leida 2001. aasta I pooleks.
- **Kala püügiarvestuse, kokkuostu ja töötlemise üle parema kontrolli kehtestamine.** Vastavate võimaluste väljaselgitamine ja rakendamine. (Näiteks kalapaatide randumine

ainult teatud sadamates ja seal kontrolli sisseseadmine.) Teostatakse koostöös Keskkonnaministeeriumiga.

- **Angerja ette- ja järelkasvatuse tingimuste loomine, angerja kohapealne ettekasvatamine.** Erainitsiatiivide jätkamine ja nende toetamine.
- **Kala veterinaar-, tervise- ja keskkonnakaitse nõuetele vastavate töötlemis- ja säilitustingimuste loomine, omaette töötlemispunktide väljaarendamine. Vastavate täiendavate vahendite leidmine.** Teostatakse eraettevõtjate poolt kalurite initsiatiivil kaasates võimalusel välisvahendeid.
- **Kala müügivõrgu, s.h. kohapealse väljaarendamine koos vastava infosüsteemi ja nõuetele vastavate müügipunktidega (võimalik ka kauplusauto).** Teostatakse eraettevõtjate poolt kalurite initsiatiivil, kaasates võimalusel välisvahendeid. Võrtsjärve Sihtasutus saab kaasa aidata vastava infosüsteemi loomisel.
- **Kalurite ühisettevõtluse arendamine infrastruktuuri haldamiseks ja kalandust teenindavate tootmisalade arendamiseks.** Teostatakse kalurite initsiatiivil, omavalitsused ja Võrtsjärve Sihtasutus (kalanduskomisjon) saavad toetada.

Võrtsjärve Sihtasutuse nõukogu otsustas kalanduse osa käesolevas arengukavas mitte käsitleda.

Omavalitsused ja Võrtsjärve Sihtasutus saavad vajadusel toetada kalurite initsiatiivi, algatada ning ellu viia ühisprojekte koostöös Keskkonnaministeeriumi ja Eesti Põllumajandusülikooli Limnoloogiakeskusega.

7. ARENDUSOBJEKTID - INVESTEERINGUD

nr	Tegevus	teostamise aeg	Võimalik vastutaja/teostaja	Maksumus ja finantseerijad
1	Poldri puhkeala arendamine (teeremont lisaks)	2006-2007	Tarvastu Vv	Tee – 3 miljonit Puhkeala rajatised ca 600 000 Vald, fondid, koostöö Võrtsjärve SA-ga
2	Suislepa paadisadam Õhne jõele	2006-2008	Tarvastu Vv	ca 700 000 Fondid, koostöö Võrtsjärve SA-ga
3	Jõesuu puhkelala väljaarendamine (Keskuse ja vaadetorni ehitus, vertikaalplaneerimine, juurdepääsuteed, rand jne. vastavalt detailplaneeringule)	2006 - 2010	Kolga-Jaani Vv Võrtsjärve SA	ca 4-5 milj Fondid, koostöö Võrtsjärve SA-ga
4	Võrtsjärve Keskuse ekspositsioon ja töö käivitamine, looduskoolitus	2006-2010	EPMÜ Limnoloogiakeskus, Võrtsjärve SA + vallad	1 töötaja ca 160 000 aastas+ruumide rent ja ülalpidamiskulu ca 60 000 aastas, püsiekspositsioon ca 200 000 Fondid, EPMÜ, koostöö Võrtsjärve SA-ga, tudengite rakendamine
5	Valma infokeskuse püsiekspositsioon, demonstratsioonküla väljaarendamine ja keskuse töö käivitamine Valma puhkeala hotell - eraettevõtja	2006-2010	Viiratsi Vv, Võrtsjärve SA	hoone ülalpidamiskulu ca 70000 aastas püsiekspositsioon ca 100 000, 1 töötaja ca 100 000 aastas Fondid, koostöö Võrtsjärve SA-ga, tudengite rakendamine
6	Pikasilla puhkeala väljaarendamine (staadionimaja – infokeskuse renoveerimine, parkla, puurkaev, mänguväljaku ehitus), kämpingumajad ja paadilaenus – ettevõtjate algatus	2006-2010	Põdrala Vv, Võrtsjärve SA, ettevõtjad	hoone renov. ca 1,3 milj, parkla 200 000, puurkaev 200 000, mänguväljak 100 000 2 töökohta ca 200 000 aastas Fondid, koostöö Võrtsjärve SA-ga, tudengite

				rakendamine, ettevõtjad
7	Vooremäe puhkela väljaarendamine	2006-2007	Puka Vv, Võrtsjärve SA,	Parkla ehitus ~300 000; telkimiskohtade rajamine koos tualettruumide ja prügikastide paigaldamisega ~60 000 ning kõlakoja ehitamine ~200 000. Fondid, koostöö Võrtsjärve SA-ga,
8	Suunaviidad infokeskuste ja puhkealadele juhatamiseks, Võrtsjärve piirkonna infotahvlite uuendamine	2006-2007	Võrtsjärve SA, vallad	ca 200 000, fondid
9	Võrtsjärve roomajanduskava väljatöötamine ja elluviimine	2006-2010	Võrtsjärve SA, vallad	ca 2 milj, fondid
10	Võrtsjärve kaldaalade korrastamine	2006-2010	Võrtsjärve SA, vallad, keskkonnateenistused	ca 30 tuhat aastas, vallad, fondid, KKmin
11	Mainekujunduse edasiarendus, töömeediaga (trükised, uus kodulehekülg, messid, infopäevad)	2006-2010	Võrtsjärve SA, vallad	ca 50 tuhat aastas, vallad, fondid
12	Võrtsjärve ettevõtjate esindusorganisatsiooni moodustamine, töö käivitamine. Koolitused, ühisprojektid	2006-2010	Võrtsjärve SA, ettevõtjad	ca 30 tuhat aastas, SA, ettevõtjad, fondid
13	Jalgrattatee väljaarendamine Rõngu ja Puka valdades koos peatuskohtadega + kaartimaterjal	2006-2008	Võrtsjärve SA, Rõngu ja Puka vallad	ca 200 tuhat, vallad, fondid

Rahastamine

Rahastamiskanalid on jaotatavad nelja kategooriasse. Tulenevalt nende planeerimise spetsiifikast on ka erinevate tegevuste kavandamise mehhanism ja ajalise planeerimise võimalused erinevad. Need on:

- Piirkonna omavalitsusüksuste eelarvelised vahendid.
- Piirkonna omavalitsusüksuste poolt ühistegevuse eesmärgil tsentraliseeritud vahendid.
- Erinevatest piirkonnavälistest kanalitest saadavad vahendid - riigieelarve erinevad artiklid, välisabi.
- Eravahendid.

Piirkonna omavalitsusüksuste eelarvelistest vahenditest finantseeritakse tegevusi, mis on suunatud konkreetsete järveäärsete alade avaliku infrastruktuuri loomiseks ja väljaarendamiseks. Need tegevused peaksid olema pikaajaliselt kajastatud iga konkreetse omavalitsusüksuse eelarves ja arengukavas. Erinevate ühistegevuse vormide kaudu tuleksid (käesolev arengukava, piirkonna üldplaneering, Võrtsjärve Sihtasutuse tegevus) vastavad tegevused omavahel koordineerida. Iga valla arengukava peaks arvestama kohalike ettevõtjate kavatsusi.

Konkreetsete objektide rahastamiseks tuleb taotleda võimalikult lisavahendeid vallavälistest allikatest, millele tuleb planeerida kaasfinantseerimine. Siinjuures tuleb arvestada asjaoluga, et vastavate tegevuste pikaajaline ajagraafik saab olla vaid tinglik, sõltudes võimaluste ilmnemisest. Rahastamisobjektide prioriteerimine peab toimuma enne rahastamisvõimaluste ilmnemist.

Käesoleva arengukava raames saab teha soovitusi iga valla arengukava jaoks järvega seotud tegevuste koordineeritud rahastamiseks.

Piirkonna omavalitsusüksuste poolt ühistegevuse eesmärgil tsentraliseeritud vahendid suunatakse Võrtsjärve piirkonna ühishuvide ja -projektide realiseerimiseks.

Selleks on moodustatud Võrtsjärve Sihtasutus. Tegevuse planeerimine toimub sihtasutuse ja selle nõukogu kaudu. Valdade poolt lepitakse kokku rahastamise pikaajaline ulatus ja see nähakse ette ka valdade arengukavades. Suur osa valdade poolt eraldatavatest vahenditest suunatakse väliskanalitest rahastatavate projektide kaasfinantseerimiseks ja sihtasutuse tegevuse organisatsiooniliseks tagamiseks.

Sihtasutuse tegevus osanikvaldade poolt finantseeritavas ulatuses varustatakse ajagraafikutega. Projektide kaudu finantseeritavate tegevuste ajagraafikud on tinglikud, nende prioriteerimine toimub enne rahastamisvõimaluste ilmnemist.

Erinevatest piirkonnavälistest kanalitest saadavad vahendid, riigieelarve erinevad artiklid, välisabi. Eelduseks on võimalike rahastamisobjektide eelnev prioriteerimine, ning erinevate rahastamiskanalite väljaselgitamine. Realiseerimise ajagraafikud on tinglikud, sõltudes projektide rahastamisvõimaluste ilmnemisest. Tuleb arvestada kaasfinantseerimise vajadusega.

Eravahendid. Eravahenditest realiseeritakse konkreetseid äriprojekte teatud piirkondades. Vastavavad kavad ja ajagraafikud koostavad ettevõtjad ise. Avaliku võimu ülesandeks on koordineerida oma arendusprioriteedid vastavate erainitsiatiividega, samuti aidata ettevõtjaid oma tegevust omavahel koordineerida.

8. VÕRTSJÄRVE PIIRKONNA ARENGUT MÕJUTAVAD STRATEEGIAD JA PLANEERINGUD

Eesti Riiklik arengukava 2004-2006
Eesti keskkonnastrateegia aastani 2010
Tartumaa Arengustrateegia aastani 2014
Viljandimaa maakonnaplaneering
Võrtsjärve piirkonna üldplaneering
Tartu maakonnaplaneering
Emajõe Jõeriigi teemaplaneering
Tartumaa väärtuslike maastike teemaplaneering
Valgamaa väärtuslikud maastikud
Via Hanseatica arengustrateegia
Lõuna-Eesti turismi arengustrateegia aastani 2010
Rannu valla arengukava 2005-2008
Tarvastu valla arengukava 2005 – 2010
Põdrala valla arengukava
Viiratsi valla arengukava 2004 – 2010